

A Hét „Innen-Onnan” rovata szerzőinek azonosíthatósága. Az 1890–1924 között,¹ Kiss József vezetésével működő *A Hét* című hetilap – alcíme szerint „politikai és irodalmi szemle” – egyik sajátossága volt, hogy a benne közölt írások legnagyobb része nem a szerző nevével aláírva jelent meg, sőt az számitott kivételnek, ha ott állt az írója neve. A cikkek alatt sokszor szerepel álnév, gyakori a monogram, polygram, vagy a szerző nevének más típusú rövidítése, pl. a név első és/vagy utolsó betűjének gondolatjeles feltüntetése.² Az ilyen típusú írói álnevek megfejtése viszonylag egyszerű, s nem vitás az sem, hogy jogosan emeli be az irodalomtörténet ezen írásokat az azonosított szerző életművébe.³ Más a helyzet azokkal a cikkekkkel, melyek nélkülöznek bármifajta szerzőségi közlést. Az ilyen művek szerzősége csak abban az esetben tekinthető kétséget kizáróan bizonyítottnak, ha maga a szerző elismerte valamilyen módon: pl. megjelentette névvel változatlanul, vagy részben azonosan máshol; kötetbe válogatta; szerkesztősége vagy ő maga nyilatkozott róla; levelezésében felbukkan, stb. Régóta vitatott kérdés – utalva az *Új Nemzedék* Pardon rovata névtelen cikkei Kosztolányinak való tulajdonítására is –, hogy ha a szerző nem vallotta magáénak, nem vállalta az írást, van-e joga az utókornak neki tulajdonítani. A szerkesztőségi gyakorlat ismeretében aligha; miszerint a teljesen névtelenül és mindenféle szerzői megkülönböztető jelzés nélküli cikkek a lap álláspontját képviselik, a vezércikket vagy más kiemelt helyzetben lévő publikációt gyakran több szerző írja, illetve jelentős szerkesztői beavatkozáson esnek át. Ebben az esetben különösen körültekintően kell eljárni a szerzőség kérdésében. Ha lényeges összefüggések feltárása érdekében kapcsolatba hozzuk a névtelen/jelzetlen írást egy szerzővel, kétséget kizáró bizonyíték hiányában érdemesebb a művet kétes hitelűnek tartani.

A Hét „Innen-Onnan” rovatának glosszái név nélküliek, de nem szerzőségi közlés nélküliek. A rövid cikkek címe előtt minden esetben szerepel egy-egy írói jegy. Lengyel András új közleményében⁴ egy ilyen glosszára hívja fel a figyelmet, és közli szövegét is, a szövegközlést követően pedig Veres András egy a közelmúltban megjelent – Kosztolányi Ady-képe és a két szerző közötti kapcsolat alakulásáról szóló – monográfiája,⁵ glosszával kapcsolatos kommentárját vitatja.

Lengyel Andrást sok éve foglalkoztatja – többek közt – *A Hét* névtelen és álneves cikkeinek, egyben Kosztolányi Dezső és Cholnoky Viktor munkáinak azonosítása a lapban.⁶ *A Magyar Könyvszemle*ben 2009-ben közreadott közleményében megírja, hogyan fejtette meg a főszerkesztő Kiss József egyik – „Innen-Onnan” rovatbeli – szerzői jelét,⁷ és közli az e jel alatti írások jegyzékét.⁸ 2010-ben jelent meg a kötet, melybe egybegyűjtötte azokat az írásokat, melyeket Kosztolányi Dezső munkáiként

¹ 1889 decemberében jelent meg a lap első száma, mely számozás nélküli mutatványszám volt.

² A teljesen jelzetlen cikk azonban nem volt gyakori.

³ Írói álneveiket a szerzők vagy szerkesztőséjük gyakran leleplezték, a monogramokat és egyéb névrövidítéseket pedig a lapok szerkesztőinek és állandó szerzőinek ismeretében ki lehet következtetni (ennek maguk a szerzők is tudatában voltak és vannak). Az írói álnév lexikonok ezeken a közléseken és következtetéseken alapulnak.

⁴ LENGYEL András, *Ki írta A Hét Ady-ellenes glosszáját?* = *Magyar Könyvszemle*, 2013, 1, 106–107. – A továbbiakban Lengyel 2013A.

⁵ VERES András, *Kosztolányi Ady-komplexuma, Filológiai regény*, az anyagyűjtésben közreműködött Sárközi Éva, Bp., Balassi, 2012.

⁶ A következőkben felsoroltakon túl *A Hét* egy alkalmi melléklapjának újralfedezése, továbbá kiadó- és nyomdatörténeti felfedezések is köszönhetőek Lengyel Andrásnak, az erről szóló közlemények a *Magyar Könyvszemle*ben jelentek meg: *A Hét kiadóhivatali igazgatójáról*, 2011, 1, 74–92; *Egy alkalmi lap: A Kis Hét, 1894, 1899*, 2011, 1, 106–111; *A Hét két nyomdászamlája, 1901, 1909*, 2011, 2, 239–243.

⁷ A jel a kör volt: ○

⁸ LENGYEL András, *A Hét „Innen-onnan” rovatának egyik szerzői jeléről* = *Magyar Könyvszemle*, 2009, 4, 492–495.

azonosított *A Hét* „Innen-Onnan” rovatából.⁹ 2011-ben Cholnoky Kosztolányira gyakorolt hatását elemzi, kitérve kettejük *A Hét* szerkesztőségében betöltött szerepére, és munkásságukra is.¹⁰ Ugyanabban az évben egy tanulmánya a lap „Toll és tör” rovata szerzőinek felderítésén fáradozik,¹¹ 2012-ben pedig *A Hét* szerkesztői üzeneteit dolgozza fel.¹² Cholnoky segédszerkesztői működéséről szól egy másik tanulmánya, mely szintén a tavalyi évben jelent meg.¹³ A *Magyar Könyvszemle* legutóbbi számában Lengyel András azt a kérdést teszi fel, hogy: „Ki írta *A Hét* Ady-ellenes glosszáját?”, majd a kérdést meg is válaszolja.¹⁴

Veres András sok éve foglalkoztatja – többek közt – Kosztolányi Dezső és Ady Endre viszonya. „Ady utóélete *nem* par excellence *irodalmi szempontok* szerint alakult” – írta „Szempontok Ady »depolitizálásához«”¹⁵ című, 1999-es tanulmányában, majd így folytatta, Kosztolányi „Különvélemény”-ére¹⁶ utalva: „Népszerűsége – ebben teljesen igaza van Kosztolányinak – *messianizmusából* táplálkozott, pontosabban abból, hogy e *messianizmust* miként tudták aktualizálni”.¹⁷ Nem értett egyet viszont azzal, hogy Ady a népszerűség érdekében a napi politikai érdekek szolgálatában írt verseket: „Amennyire természetes lételeme volt a politizálás a publicista Adynak, annyira magától értetődött az is, hogy költőként beleszóljon az ország ügyeibe. Mégsem hiszem, hogy Kosztolányinak¹⁸ abban a megállapításában igaza lett volna, hogy Ady mint politikai költő vált híressé.”¹⁹ A kérdés hangsúlyos szerepet kap egy vele készített 2007-es interjúban,²⁰ kitér rá a nyugatos Kosztolányiról szóló tanulmányában,²¹ és ezzel foglalkozik egy 2007-es írása is.²² A 2012-es *Filológiai regénye*²³ anyaggyűjtésének kiindulópontja

⁹ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Innen-onnan : Írások A Hétből, 1908–1916*, közread. Lengyel András, Bp., Nap, 2010, (Magyar esszék). A kötetet megelőzte egy folyóiratban közölt tanulmány: LENGYEL András, „*Innen-onnan*” = *Tiszatáj*, 2010, 3, 23–31. – A továbbiakban LENGYEL 2010A.

¹⁰ LENGYEL András, *A „kifordult tény”, egy modernításalakzat geneziséhez*, Kosztolányi, Cholnoky Viktor és *A Hét = Forrás*, 2011, 1, 40–60.

¹¹ LENGYEL András, *A Hét „Toll és tör” rovatáról, 1908–1913 = Magyar Könyvszemle*, 2011, 2, 206–221. – A továbbiakban: LENGYEL 2011D.

¹² LENGYEL András, *A Hét álnevei*, Regesztá az önleplezésekről = *Magyar Könyvszemle*, 2012, 1. 126–136. – A továbbiakban: LENGYEL 2012A.

¹³ LENGYEL András, *Meddig volt a hét segédszerkesztője Cholnoky Viktor? = Magyar Könyvszemle*, 2012, 3, 383–384.

¹⁴ LENGYEL 2013A, i. m.

¹⁵ *Újraolvasó*, Tanulmányok Ady Endréről, szerk. Kabdebó Lóránt et al, Bp., Anonymus, 1999, 43–50. A továbbiakban: VERES 1999.

¹⁶ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Az írástudatlanok árulása*, Különvélemény Ady Endréről = *A Toll*, 1929, 13, 7–21.

¹⁷ VERES 1999, i. m. 46. Kiemelések az eredetiben.

¹⁸ A *Különvéleményben*, l. 16. lábjegyzet.

¹⁹ VERES 1999, i. m. 45.

²⁰ D. MAGYARI Imre, *A részvét volt számára a legfontosabb*, Beszélgetés Kosztolányi Dezsőről Veres András irodalomtörténészsel = *Köznevelés*, 2007, 31, 22–23.

²¹ VERES András, *Kosztolányi Nyugatja és a Nyugat Kosztolányija = Nyugat népe*, Tanulmányok a Nyugatról és koráról, szerk. biz. Angyalosi Gergely et al., a szövegeket gond. Sárközi Éva, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 2009, 88–124.

²² VERES András, *Kosztolányi Ady-értékelése 1906-ban és 1926-ban, Toll-vita, Az írástudatlanok árulása, Különvélemény Ady Endréről = Kritika*, 2011, 3, 2–6.

²³ VERES 2012, i. m.

Kosztolányi 1929-es „Különvélemény”-e²⁴ volt, *A Toll* első és második Ady-ankétja, azok korabeli visszhangja és az azóta eltelt évtizedek recepciója, egészen napjainkig. De szerepel benne összegyűjtve minden, ami Kosztolányi és Ady viszonyáról megismerhető: Kosztolányi Adyról szóló cikkei, publikált vagy publikálatlan írásai, melyben Ady neve előfordul, vagy utal személyére, műveire; tanulmányok, szépirodalmi művek, nyilatkozatok és levelek, naplójegyzetek egyaránt, és viszont; azaz minden, amit Ady Kosztolányiról írt,²⁵ még az el nem készült cikkekről szóló információk is. Veres András kötete, a végén álló bibliográfia és a jegyzetek azonban nemcsak ezeket veszi számba; közös fellépéseiket is feltünteti, és azokat az eseményeket, kiadványokat, melyeket Ady halála után, a költővel kapcsolatosan rendeztek, illetve adtak ki, és Kosztolányi részt vett rajtuk/bennük. Nem maradhattak ki a kortársi feljegyzések és visszaemlékezések sem, melyek kiegészítették a két író kapcsolatáról alkotott képet; hogyan történtek személyes találkozásai, mit mondtak, és hogyan gondolkodtak egymásról. Veres András célja az volt, hogy tanulmánykötetének gondolatai, következtetései a Kosztolányi–Ady-viszony minél teljesebb gyűjteményén alapuljanak, de tisztában volt vele, hogy nyilvánvalóan lehetetlen a források teljes és maradéktalan összegyűjtése, mindig kerülhetnek elő új adatok.²⁶

A Hét szóban forgó glosszájáról Veres egy kortársi visszaemlékezést kommentáló lábjegyzetében esik szó. A félreértések elkerülése érdekében álljon itt a kérdéses rész: „Oláh Gábor elbeszélése szerint egy alkalommal Osvát Ernő, Révész Béla és Kosztolányi társaságában találta Adyt, és az akkoriban megjelent verse, *A nagy Cethalhoz* címadó szimbólumán vitatkoztak.”²⁷ – és lábjegyzete is: „Oláh Gábor: *A »Három Holló«-ban*, in *Ady-múzeum. 1. kötet*. Szerk. Dóczy Jenő és Földessy Gyula. Athenaeum, Bp. [é. n.] [1925] 119. *A nagy Cethalhoz* a Nyugat 1908. október 1-jei számában jelent meg először. Kiss József lapja, *A Hét* (amelynek Kosztolányi belső munkatársa volt) rendszeresen támadta gúnyos-epés cikkekben Adyt, Hatvany Lajost, a *Nyugatot* és *A Holnapot* – vö. *Ady-múzeum 1. i. m.*, 75, 78, 80. Lehet, hogy *A Nagy Czethalhoz* címmel *A Hét* 1909. március 7-i számában (10. szám 169–170.) név nélkül megjelent glossza írója Kosztolányi. A szöveg újságkivágata Lédától került Révész Bélához, és ő jegyezte rá ceruzával Kosztolányi nevét, mint szerzőét. Vö. Rónai Mihály András: *Révész Béla hagyatéka és egyéb Ady-émlékek*, in *Emlékezések Ady Endréről. 3.* gyűjtötte, sajtó alá rendezte és magyarázatokkal kiegészítette Kovalovszky Miklós, Akadémiai Kiadó, Bp. 1987, 314., illetve 240. Igaz, Rónai kommentárja pontatlanul jelöli meg a feltételezett megjelenés időpontját (1908 végére helyezi) és a rovatot is (a »Toll és tör« rovatot nevezi meg, holott az »Innen-onnan«-ban²⁸ kapott helyet), annak a bizonyos lapkivágatnak a lelőhelye pedig nem ismert, mégsem lehet kizárni, hogy Kosztolányinak köze volt a cikkhez.”²⁹

A glossza a bibliográfiában a kétes hitelű szövegek között szerepel, és meg is van jegyzetelve. A bibliográfiai tétel: „>, *A Nagy Czethalhoz*, *A Hét*, 1909. 10. sz. (március 7.), 169–170. p. [*Innen-*

²⁴ L. 16. lábjegyzet.

²⁵ Ez a lista nagyságrendekkel rövidebb.

²⁶ A kötet befejezése óta eltelt időben több olyan forrást is találtunk, melyre korábban nem akadunk rá, ilyen pl. Rozsnyay Kálmánnak egy érdekes története: „Egy reggel – még a kávénál olvasom a lapot – egy kukkot sem értek Ady írásából. Felmegyek a redakcióba. Se Csáth, se Kosztolányi, sem a többiek nem beszélnek róla, holott máskor! ...” – ROZSNYAY Kálmán, „*Öreg diák élő emlékei.*”, Bp., Lajos Ferenc Szépművészeti Műhely, 1943, 26–27. Sajnos a három pontot maga Rozsnyay tette a mondat után, milyen kár, hogy nem folytatta a gondolatmenetet, de a felkiáltójele sokatmondó...

²⁷ VERES 2012, i. m. 36–37.

²⁸ A hetilapban a rovat fölött a cím végig nagybetűs formában jelenik meg: „INNEN-ONNAN”, a szerkesztőségi üzenetekből azonban látszik, hogy a rovatcím mindkét szavát nagybetűvel kezdték: „Innen-Onnan” – l. pl. *Heti posta = A Hét*, 1898, 1, 32. Minderre a monográfia – VERES 2012, i. m. – anyaggyűjtésekor még nem figyeltünk fel.

²⁹ VERES 2012, i. m. a 37. oldal 66. lábjegyzete.

onnan rovat] Glossza, címe Ady *A nagy Cethalhoz* című versére utal. »Ha makámát tudnék írni, mint Mohammed ben Diósadi, most kurtára szabnám a sorokat és gondolatvonalakat helyeznék el köztük, hiszen Arany óta ez a makáma-trükk. De Arany még makámának nevezte, ma már vers libre a neve. [...]«³⁰ A jegyzetek: „*A Hét Innen-onnan* rovatának cikkei, bár névtelenek voltak, a cím előtt mindig egy megkülönböztető nyomdai jelet feltüntetve jelentek meg (és egy szerző több jelet is használt). Gulyás Pál *A Hérb*ben használt 17 nyomdai jelből többet is azonosított, de a > jel nem tartozik ezek közé. »Révész Béla Ady Endrére vonatkozó régi újságkivágásai [...] Megvan e gyűjteményében *A Hét* [...] Toll és tör rovatának három névtelen glosszája [...] A harmadiknak *A nagy Cethalhoz* a címe [...] 1908 második feléből való [...] hosszú makáma [...] margóján egy ceruzával odajegyzett név: Kosztolányi.« – Rónai Mihály András: *Révész Béla hagyatéka és egyéb Ady emlékek*. In: EAE 3, 264–321. p. Révész Béla hagyatéka a Petőfi Irodalmi Múzeumba került, de a lapkivágatot nem leltük fel benne, *A Hérb*ben viszont megtaláltuk az említett cikket. Csak részletet idéztünk – terjedelmi korlátok miatt – az egész glossza Adyn (és Hatvany Lajoson) gúnyolódik.³¹

Azon persze el lehet gondolkodni, hogy a glossza írásmódja, minősége mennyire illik bele az ismert Kosztolányi életműbe, de ennek alapján kizárni nem érdemes, hiszen az ő publicisztikája is változó színvonalú. A Lengyel András közleményben³² nincsenek kétségek a glossza szerzőjét tekintve. Az érvelés szerint kizárt, hogy Kosztolányi lenne a szerző, mert: „Kosztolányi jelét, amelyet az »Innen-onnan« rovatban használt, már sikerült azonosítani, sőt glosszái azóta kötetben is megjelentek. Az ő jele nem a > volt, glosszái között a minket érdeklő írás nem is szerepel.»³³ A glossza szerzője Cholnoky Viktor, nem vitás, mert „a > jelet Cholnoky László (Viktor öccse) már régen, 1917-ben azonosította, s írásából tudható, a jel bátyja, Cholnoky Viktor jele volt *A Hérb*ben.»³⁴ A másik érv Cholnoky Viktor egy korábbi írásával vont párhuzam.

Lengyel András az általa sajtó alá rendezett Kosztolányi „Innen-Onnan” kötet előszavában kifejti, eldönthetetlen, egy szerző csak egy, vagy több jelet is használt, de valószínűbb az utóbbi eset, hiszen ismert, a lapban egy szerzőnek több álneve is volt.³⁵ Továbbá felfedezte, hogy van egy jel: Ő, mely 1908 előtt Szöllösi Zsigmondot, a későbbiekben viszont mást rejtett, és arra a következtetésre jutott, hogy az eset nem egyedi, a jelek mögötti szerzők az idők folyamán cserélődhetnek.³⁶ Az előző Szöllösi Zsigmond Ő szignója tekintetében hivatkozik³⁷ Gulyás Pál adataira, azonban nem említi azokat a továbbiakat, melyek pedig a fenti következtetését fényesen alátámaszthatnák. Az álnév lexikon szerint ugyanis Szöllösi Zsigmond a „Föld jelén”³⁸ (Ő) kívül, még a „párhuzamosság jelét” (||) is használta *A Hérb*ben,³⁹ Papp Dániel a felkiáltójelet (!) és a kérdőjelet (?) is;⁴⁰ a négyzet (□) pedig egy időben két szerzőt is takart,

³⁰ VERES 2012, i. m. 333.

³¹ VERES 2012, i. m. a 333. oldal 9, 10, 11. lábjegyzetei.

³² LENGYEL 2013A, i. m.

³³ LENGYEL 2013A, i. m. 107.

³⁴ Uo.

³⁵ LENGYEL András, *Előszó* = KOSZTOLÁNYI 2010, i. m. 7. – A továbbiakban LENGYEL 2010B.

³⁶ Uo. 9.

³⁷ Uo. 7.

³⁸ Az idézőjelek között itt és a továbbiakban Gulyás Pál meghatározásai állnak.

³⁹ GULYÁS Pál, *Magyar írói álnév lexikon, A magyarországi írók álnevei és egyéb jegyei*, Bp., Akadémiai, 1956, 508. és 512. Gulyás az adatok forrásául *A Hét* 1898-as és 1902-es szerkesztőségi üzeneteit adja meg.

⁴⁰ GULYÁS 1956, i. m. 508–509. Mindkét adat forrásául ugyanazt az 1899-es szerkesztőségi üzenetet adja meg Gulyás Pál.

Ágai Adolfot és Heltai Jenőt.⁴¹ Mindezek alapján tehát az az érv, hogy Cholnoky Viktor használta a > jelet, és Kosztolányi Dezső jele is ismert, nem elegendő az adott cikk szerzőségének bizonyítására.

Lengyel András közlése szerint Gulyás Pál lexikona abból a 17 jelből amit ő *A Hét* 1908-as évfolyamának „Innen-Onnan” rovatában regisztrált, csak négy feloldását adja meg,⁴² ezek: Szöllösi Zsigmond már említett jele, Kozma Andor („Dávidpaizsa”), Ambrus Zoltán („Nap jegye”) és Kóbor Tamás („Háromszög”). Azonban Gulyás a fentiekben túl megadja a fekvő kérdőjel tulajdonosát is, Tóth Bélát, továbbá a „Szög jele” használójára is fényt derít: Kádár Gusztáv.⁴³ Gulyás Pál a felsorolt 17 jelen kívül még továbbiakat is azonosított, minden esetben pontos hivatkozással *A Hét* egy-egy évfolyamára (oldalszámmal): a két csillag Ignótus Hugót,⁴⁴ a három csillag Lovik Károlyt,⁴⁵ a „Mérleg jegye” Reininger Simont takarja,⁴⁶ a !?! jel pedig Széchy Károlyné Lorenz Jozefin.⁴⁷ Lengyel András *A Hét* álneveiről szóló tanulmánya⁴⁸ közölte a lap „Heti posta” rovata azon üzeneteinek szövegét, melyben a szerkesztőség leleplezte az általuk használt álneveket és egyéb szerzői jegyeket. A közlemény alapján kiderül, hogy álnév lexikonának összeállításakor Gulyás Pál is ezekre az üzenetekre támaszkodott, hiánytalanul regisztrálva valamennyit. Szintén a már említett 17 jel közül derít fényt egy újabbra Sz. Debreczeni Kornélia gyűjtése:⁴⁹ „Andráskereszt” (×) alatt egy időben Juhász Gyula publikált.⁵⁰

Mint a fentiekben kitéjtük, a kellő alapossggal vizsgáltuk meg a kérdést, a rendelkezésre álló adatok pedig a szerzőséget nem zárták ki, de arra sem voltak alkalmasak, hogy kétséget kizáró bizonyítékként kezeljük őket a szerzőség igazolására. A kérdés eldöntése természetesen nem lehetetlen, de műfaji kereteinket szétfeszítette volna.

Lengyel András cikkét végigolvasva az a benyomás alakul ki, mintha Veres Andrásnak fogalma sem lenne arról, hogy 2010-ben megjelent egy kötet Kosztolányi „Innen-Onnan” rovatbeli írásait közzölve, és azt sem vette észre, hogy az előtt a bizonyos glossza előtt áll egy szerzőazonosító jel. Veres könyve a glossza kapcsán valóban nem említi Lengyel *A Héttel* kapcsolatos publikációinak sorozatát,⁵¹ de mentségül szolgáljon, hogy azokban a > jellel és a glosszával kapcsolatban a forrásgyűjtés csak nemleges információt talált, az ügyben való tájékozódás jelzésére pedig – a fentiek alapján – elegendőnek mutatkozott Gulyás Pál álnév lexikonára hivatkozni. Az álnév lexikon és *A Hét* évfolyamainak figyelmes tanulmányozása által pedig ugyanarra a következtetésre lehet jutni, azaz minden bizonnyal egy szerző több jelet is használt, és egy jel több szerzőt is rejthet.

Teljesen jogos a Lengyel András által megfogalmazott kritika azon része, mely a Cholnoky László visszaemlékezés hiányát kifogásolta forrásaink közül, de az már nem állja meg a helyét, hogy kizárja Kosztolányi szerzőségét. Megérdemelt volna az adat egy említést Rónai kommentárja pontatlansága-

⁴¹ GULYÁS 1956, i. m. 510–511. – A forrásként megadott adat egy 1899-es szerkesztőségi üzenet.

⁴² LENGYEL 2010B, i. m. 9.

⁴³ GULYÁS 1956, i. m. 509. és 512. (Hivatkozással *A Hét* 1899-es és 1913-as számaira.)

⁴⁴ GULYÁS 1956, i. m. 506. (Hivatkozása: *A Hét* 1899.)

⁴⁵ GULYÁS 1956, i. m. 507. (Hivatkozása: *A Hét* 1898.)

⁴⁶ GULYÁS 1956, i. m. 510. (Hivatkozása: *A Hét* 1899.)

⁴⁷ GULYÁS 1956, i. m. 508. (Hivatkozása: *A Hét* 1899.)

⁴⁸ LENGYEL 2012A, i. m.

⁴⁹ SZ. DEBRECZENI Kornélia, *Magyar írói álnév lexikon, A magyarországi írók álnevei és egyéb jegyei*, Gulyás Pál lexikonának kiegészítése, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 1992, 517.

⁵⁰ Juhász Gyula Eisner Manónak 1907 novemberében írt levelében leplezte le magát: „Igaz, A Héttben × én vagyok.” – ld. JUHÁSZ Gyula *Összes művei, 9. Levelezés, 1. 1900–1922*, sajtó alá rend. és a jegyz. írta Belia György, Bp., Akadémiai, 1981, 161.

⁵¹ Sok helyen hivatkozik azonban számos tanulmányára: VERES 2012, i. m. 40, 73, 74, 77, 153, 224, 225, 228, 266–270, 272.

inak felidézése után, azonban ismerete a kommentár irányát nem befolyásolta volna, csak – mint az alábbiakban részletesen kifejtésre kerül – a forráskritikai jegyzetek lettek volna bővebbek.

A visszaemlékezések hitelességét vizsgálva természetesen tekintetbe kell venni az emlékezet sajátos működését és azt, hogy az illető személy szándékosan vagy akaratlanul, de pontatlanul, vagy torzítva adja az események leírását, illetve az információkat. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ezen információkat, adatokat figyelmen kívül kell hagyni. Ezért fontos az írás felsorolása a kétes hitelű szövegek között, és ezért említette Veres András egy lábjegyzetben Oláh Gábor történetéhez kapcsolva. Ez annál is inkább indokolt volt, hiszen Rónai Mihály András írásából kiderült, a kortárs Révész Bélának az volt a meggyőződése, a glosszát Kosztolányi írta, azaz a dolgot Kosztolányi és Ady viszonyát befolyásoló tényezőnek lehet tartani. Révész Béla ugyanis 1905-től Ady baráti köréhez tartozott, az inkriminált glossza idején pedig napi kapcsolatban állt nemcsak Adyval, hanem Kosztolányival is, mint a *Népszava* irodalmi rovatvezetője.

Cholnoky László *Nyugat*-beli cikkében ez áll: „A Hétben jelentek meg túlnyomó részben azok az elbeszélései, amelyekből három kötete összeállítódott. Ez már az a Cholnoky Viktor, akit mindnyájan ismerünk. Ez Paganel, a cikkek apja, ez a bölcs Arne Saknussem és az elmés >.”⁵²

Az író öccse visszaemlékezései tekintetében, öt évvel a báty halála után, természetesen szintén felvetődhet a hitelesség kérdése, de amennyiben feltesszük, hogy pontosan tudta az információt, illetve nem csalta meg az emlékezete, akkor sem bizonyító erejű a kérdéses glossza esetében, hiszen nem tartalmaz pontos adatokat, azaz nem közli mikor és mely lapban volt Cholnoky Viktor jele a >. *A Hét* és az álnevek külön mondatokban szerepelnek, lehet hogy összekapcsolhatók, de az is lehet, hogy nem. A Paganel és az Arne álneveket Cholnoky Viktor használta *A Hétben*, de nemcsak *A Hétben* publikált álneven, Gulyás Pál adatai szerint pl. a *Magyar Génuszban* □ jel alatt.⁵³

Gorcsev Iván fizikai Nobel-díja óta tudjuk, hogy „egészen fiatal lányok és öreg tudósok hiszékenysége állítólag korlátlan”. Azonban éppen a Révész Béla feljegyzés nem ismerete vagy negligálása vallott volna tájékozatlanságra. Veres András kommentárjai: „Lehet, hogy *A Nagy Czethalhoz* [...] glossza írója Kosztolányi”⁵⁴ és „Kosztolányinak köze volt a cikkhez”⁵⁵ annál is inkább tarthatóak, hiszen – mint Karinthy Frigyes megírta⁵⁶ – a rovatot Kosztolányi Dezső vezette. Révész Béla feljegyzése a lapkivágoton: „Kosztolányi”, pedig feltehetően egykorú magával a cikkel. Cholnoky László írása⁵⁷ – melyre Lengyel András hivatkozik – ezzel szemben visszaemlékezés, Krúdy megfogalmazása szerint „különös és fájdalmas és hátborzongató memoárt írt egy folyóiratban bátyjáról. Ennek a memoárnak nem volt elődje az irodalmunkban egyedüli tépett hangulataival.”⁵⁸ Cholnoky László egy monográfusa, Nemeskéry Erika szerint: „Személyesség jellemzi a memoárt, a tárgyilagosságot agresszíven elutasítja a szerzője. Ő a bátyjáról ír, íróról, akit bensőségesen ismert, hiszen a testvére, s író maga is. De hamar észre lehet venni, hogy ez a bensőség és személyesség a híd, amin át Cholnoky Viktor szigetére vonulathatók Cholnoky László saját mániái. A Vikornak tulajdonított szemlélet, hangoltság jellemzőbb a memoár írójára. Önnön nyugtalanságát, üldözöttségét saját magában vetett hitének hiányát írja bele a bátyjáról szerzett, emlékező arcképbe, amelyet így némiképp önarcképnek is fölfoghatunk.”⁵⁹ A memoár szerzője hitelességének kérdését pedig tovább árnyalja élettörténetének ismerete, az, hogy huszonhét éves

⁵² CHOLNOKY László, *Cholnoky Viktor = Nyugat*, 1917, 7, 665.

⁵³ GULYÁS 1956, i. m. 510.

⁵⁴ VERES 2012, i. m. a 37. oldal 66. lábjegyzete.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ KARINTHY Frigyes, *Kosztolányi Dezső = Uő, Így írtok ti*, Irodalmi karikatúrák, Bp., Athenaeum, 1912, (Modern könyvtár), 18.

⁵⁷ L. 52. lábjegyzet.

⁵⁸ KRÚDY Gyula, *Cholnoky László, Bertalan éjszakája = Magyarország*, 1918, 134. sz.

⁵⁹ NEMESKÉRY Erika, *Cholnoky László*, Bp., Akadémiai, 1989, (Irodalomtörténeti Füzetek, 119), 25–26.

korától (1906) súlyos alkoholizmusban és „idegbaj”-ban szenvedett, s az egészséges időszakok csak rövid epizódok voltak életében.⁶⁰

Révész Béla feljegyzése és Cholnoky László visszaemlékezése egyként „közvetett bizonyíték”. Előbbi Kosztolányira nézve „terhelő vallomás”, utóbbi „felmentő tanú”. „Szembesítésre” nincs mód. Különbőség az értelmezésében van. Veres András összegyűjti, ismerteti és ütközteti a forrásokat, de kétséget kizáró bizonyíték hiányában csupán feltevéseit fogalmazza meg, az összefüggések megteremtése mellett. Lengyel András úgy hivatkozik egy nem a szerzőtől származó visszaemlékezésre, hogy nincsenek kétségei, nem merül fel benne a körülmények vizsgálatának szükségessége. A szerzőség igazolására felhozott másik érve Cholnoky Viktor egy tizenhárom évvel korábbi írása,⁶¹ melynek ötletét, – ha fogunk egy távcsövet és fordítva nézünk bele, oly kicsinek látjuk a cethalat, hogy bele tudjuk tenni az uborkásüvegbe – szerinte, Cholnoky a kérdéses glosszában is felhasználta. Lehetséges. De az is lehetséges, hogy valaki más használta fel, fejlesztette tovább, alkalmazta a magyar és a párizsi viszonyok különbségének érzékeltetésére, aki ismerte ezt az írást, akár tisztelgésért Cholnoky Viktor előtt, akár csak azért, mert jó ötletnek tartotta. Ebben az 1896-os tárcában Cholnoky olyan stílusban és abszurd hasonlatokkal írja meg a cethal halászatot, mint később Nagy Lajos a *Képtelen természetrajz*-ban. A párhuzam ellenére a két szerző mégsem azonos.

Lengyel András a *Magyar Könyvszemlé*-ben beigért⁶² tanulmánya az *Irodalomismeret* legújabb számában jelent meg, és a glosszáiró Cholnoky Viktort mutatja be.⁶³ Azonban e tanulmány a Cholnoky László memoár idézését követően, – mely után csupán ez a rövid kommentár áll: „Azaz, ha hihetünk a testvérnek (márpedig e vonatkozásban bizonyosan hihetünk neki)”⁶⁴ – azonnal a > jegyű szövegek tárgyalására tér rá. Jegyzetei pedig a szignó feltüntetése nélkül hozzák a cikkeket, és szerző nevét sem teszik szögletes zárójelbe; azaz úgy közlik, mintha az írárok névvel jelentek volna meg. Kétségtelen, igen figyelemreméltó, kimerítő és gondolatgazdag elemzést kapjuk a > jellel megjelölt glosszáknak, hosszú és gyakori idézetekkel, csupán a szerzőség kérdését nem tartja szükségesnek bizonyítani.

A monográfia⁶⁵ anyaggyűjtésekor, a glosszát keresve, feltűnt egy érdekesség. Az a jel, amit Lengyel András Kosztolányi szignójaként azonosított, úgy jellemezve, hogy „egy nagy D betűre emlékeztető félbevágott kör[...].”⁶⁶ és a nyomtatásban így adott vissza: **D**, korántsem D, és nem is félbevágott kör. Latin betű egyébként sem fordult elő az „Innen-Onnan” rovat jelei között, csak görög és héber betűk, például a béta (β) és az alef (א). Minden bizonnyal a korabeli nyomdatechnika miatt, nem minden cikknél látszik egyértelműen, de a félkör felül nem zárt, valójában így néz ki a jel a lapban: **D**.⁶⁷ Egy héber betű, a neve Tét, a héber ábécé kilencedik eleme, egyben az egész Alefbét legritkábban használt betűje. Héber nyelvtanok leggyakrabban a „טֵט”, azaz „j” szóval mutatják be használatát. A ’t’ betűt jelöli, nem a ’d’-t. Alaposabb tanulmányozás után kiderül, hogy az „Innen-Onnan” rovat többi szerzői jegye sem egyszerűen „nyomdai jel”,⁶⁸ ahogy Lengyel András fogalmazott, s ahogy első pillantásra látszik.

⁶⁰ Vö. NEMESKÉRI 1989, i. m. 13–20.

⁶¹ „A »Vadászati kis káték című, Pelárgus néven jegyzett írása 1896. április 5-én jelent meg az általa szerkesztett *Veszprémi Hírlap*-ban.” – LENGYEL 2013A, i. m. 107.

⁶² LENGYEL 2013A, i. m. 107.

⁶³ LENGYEL András, *A glosszáiró Cholnoky Viktor „Innen-onnan-jai A Hétben = Irodalomismeret*, 2013, 1, 20–41. – A továbbiakban: LENGYEL 2013B.

⁶⁴ LENGYEL 2013B, i. m. 21.

⁶⁵ VERES 2012, i. m.

⁶⁶ LENGYEL 2010B, i. m. 8. – Kiemelés az eredetiben.

⁶⁷ Ennek a monográfia – VERES 2012, i. m – anyaggyűjtésekor nem volt jelentősége, Lengyel András tanulmányai pedig meggyőző erővel hatottak Kosztolányi szerzőségét illetően.

⁶⁸ LENGYEL 2010B, i. m. 7.

A „Toll és tör” rovat ikonjairól szóló Lengyel András tanulmány⁶⁹ inspiráló volt az arról való gondolkodásban, hogy a jelek pontos meghatározása és értelmezése közelebb vihet a szerzők azonosításához. A > például több területen is használt szimbólum. Írásjelként hegyes zárójel, azaz kacsacsőr zárójel; angolul „angle brackets” a neve. Matematikai relációs jelként az egyenlőtlenséget szimbolizálja, ha balra nyitott, „nagyobb mint” jelentésű. Korrektúrajelként a hiányzó sor pótlására hívja fel a figyelmet. Mint szimbólum, akár Cholnoky Viktort, akár Kosztolányi Dezsőt is rejtheti. Problémamentesen állítható továbbra is a v szignóról, hogy Kosztolányié – akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy valójában hogyan is néz ki – hiszen egy másik héber szimbólum – a „Dávidpaizsa” – használója ismert, Kozma Andor, aki szintén nem volt zsidó. Lengyel András pedig – ugyan megjegyzi, hogy „Kosztolányi már a *Budapesti Napló*ban is irt D jel alatt⁷⁰ – de a szerzőség bizonyítását másra alapozza. A glosszák és Kosztolányi ismert írásainak témáit, „apró stílussajátságait”, szóhasználatát, „egyedítő nyelvhasználatát”, nyelvi jellemzőit, frazémáit, gyakorlatát összevetve, és egyes glosszák életrajzi megfeleltethetősége alapján bizonyította a szerzőséget.⁷¹ Mindezeknek a Cholnoky glosszák azonosításáról szóló tanulmányban⁷² nincs nyoma. A Cholnoky Viktornak tulajdonított glosszákat azonban összeveti a korábban Kosztolányi szerzőségüknek azonosítottakkal. A különbséget az idegen szavak gyakori használatában, és abban látja, hogy „a hajdani aktualítások ma már sokszor magyarázatot igényelnek”, azaz a „[n]evekhez, eseményekhez, szavakhoz sokszor magyarázat kell. (Ennyiben Kosztolányi »innen-onnan«-jai jobban olvashatók, befogadásuk kevesebb feltételt támaszt.)”⁷³ Azonban ez az érv is vitatható. Egy példa erre az a három glossza, mely a messinai földrengés⁷⁴ kapcsán született, az azt követő hetekben. A ’Messina’ című a >, ’Az alvó hegedű’ és a ’Messinai narancsok’ a v jel alatt jelent meg.⁷⁵ A kor ismerete nélkül egyik sem érthető jobban a másiknál, s idegen szavakat mindháromban felfedezhetünk: az előbbiben csak egyet, az utóbbi kettőben kettőt és egyet, ha a katasztrófa szó sűrű használatát, melynek szintén lennének magyar megfelelői, nem számoljuk. ’Messina’: „az emberkéztől többé nem őrzött láng, a földrengések e rendes marodeuerje”; ’Az alvó hegedű’: „egy amerikai milliárdos kerek millió dollárt akart deponálni érte” és „A föld kokofónikus hangversenye”; ’Messinai narancsok’: „Miért ez a finale?”. (A földrengésről szóló vezércikket egyébként Cholnoky Viktor jegyezte Paganel álnéven.)⁷⁶

A jelen írásnak nem célja, hogy bizonyítsa, „A Nagy Czethalhoz” címmel *A Hét* 1909. március 7-i számában megjelent glosszáinak Kosztolányi Dezső a szerzője (a feltevés jogosságát azonban fenntartja). Azt sem kívánja cáfolni, hogy *A Hét* „Innen-Onnan” rovatában publikált > szignóval Cholnoky Viktor. Az viszont határozottan állítható, hogy kétséget kizáró bizonyíték – egyelőre – sem Kosztolányi Dezső szerzőségének elvetésére, sem Cholnoky Viktor szerzőségének bizonyítására nem áll rendelkezésre, és ilyen bizonyítékkal Lengyel András írásai sem szolgáltak. Egyetlen visszaemlékezés odavetett félmondatára alapozni egy szerzői életmű több tucat írással való bővítését pedig meglehetősen kockázatos vállalkozás. A legfontosabb tanulság azonban az, hogy a tudományos kutatómunkát – a források minél szélesebb körű ismerete mellett – a feltevések és elméletek teszik igazán érdekessé és szórakoztatóvá, a forrásokhoz való kritikus hozzáállás pedig hasznossá.

SÁRKÓZI ÉVA

⁶⁹ LENGYEL 2011D, i. m.

⁷⁰ LENGYEL 2010B, i. m. 8.

⁷¹ Lengyel 2010A és 2010B, i. m.

⁷² Lengyel 2013B, i. m.

⁷³ Lengyel 2013B, i. m. 39

⁷⁴ 1908. december 28-án hajnalban a szicíliai Messinát 7,5-es erősségű földrengés sújtotta, amit szökőár követett. Több mint százezren haltak meg és a város szinte teljesen elpusztult. Az olasz kormány intézkedéseit, ahogy a katasztrófát kezelte, sokan bírálták jogosan.

⁷⁵ 1909, I, 14; 2, 28; 4, 63–64.

⁷⁶ [CHOLNOKY VIKTOR] Paganel, *Felhő Messina fölött...* = *A Hét*, 1909, 2, 1–2.